

Капустіна Олена Ігорівна,
методист Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-
педагогічна академія» Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна

ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНІ ЦІННОСТІ»

***Анотація.** У статті акцентовано увагу на необхідності переосмислення поняття «цінності» в умовах реформування системи освіти в державі; розглянуто різні підходи до визначення поняття «цінності» у вітчизняній науковій літературі; на основі аналізу наукових джерел запропоновано та обґрунтовано поняття «соціальних цінностей».*

***Ключові слова:** цінності, соціальні цінності, система ідеалів, утворення особистості.*

Постановка проблеми. Сучасна освіта виступаючи одним із головних чинників соціально-економічного розвитку держави, є інвестицією у майбутнє країни, поряд із охороною здоров'я, юридичним захистом, пошуком інформації тощо. Це значно підвищує цінність професійних кадрів, а отже, визнання освіти та професійної підготовки високим надбанням суспільства [12].

Нові політичні та соціально-економічні умови, спричинені бурхливим розвитком українського суспільства, потребують переосмислення багатьох понять, серед яких є поняття «цінності». Феномен цінностей безумовно впливає на всі сфери життя людини, та є провідним у формуванні нової культури, нових відносин в українському суспільстві, визначає вектор його розвитку.

Відродження й відновлення національної, патріотичної школи в сучасних умовах постіндустріального суспільства визначає необхідність у підготовці педагогічних кадрів здатних враховувати етнопсихологічні особливості, філософські погляди й педагогічні традиції народу, готових залучити підростаюче покоління до національної культури, виховувати

справжніх патріотів країни, які лежать в основі загальнолюдських цінностей [20].

На сучасному етапі розвитку національної системи освіти проблема формування цінностей набуває особливої актуальності.

Зокрема, Закон України «Про освіту» метою освіти в Україні визначає всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [10].

У Базовому компоненті дошкільної освіти, що визначає державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини 6 (7) років та сумарний кінцевий показник набутих дитиною компетенцій перед її вступом до школи, ідеться про необхідність виховання в дітей дошкільного віку ціннісного ставлення до природного й соціального довкілля, до самої себе [2].

Основою для виховання громадянина, патріота своєї держави, становлення та розвитку особистості, спроможної реалізувати себе та стати успішним у сучасному житті є соціальні цінності.

З огляду на вищезазначене, виникає потреба в осмисленні нових підходів до визначення поняття цінностей відповідно до сучасного стану розвитку суспільства та вимог нових законодавчих актів, нормативно-правових документів у сфері освіти, спрямованих на реформування освітньої галузі.

Отже, поняття «цінності», «соціальні цінності» потребують більш детального вивчення.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Дослідженням цінностей, їх історичного аспекту, формування ціннісного ставлення, ціннісних орієнтацій займалися О. Александрова, Асланов Галандар Асдан огли, І. Білецька, Н. Бондаренко, О. Горбенко, О. Долженко, О. Золотарьов, О. Каташова, О. Кондрицька, О. Лавроненко, В. Лопатинська, Л. Назаренко, О. Невмержицька, Л. Орновська, М. Підлісний, Н. Полтавська, О. Пономарьов, В. Сергєєва, Т. Фурсенко, О. Хорошайло, В. Шахрай та ін.

У роботах вищезазначених учених запропоновано наукові підходи до визначення поняття «цінності», розкрито теоретичні засади формування цінностей та ціннісних орієнтацій.

Зокрема, у праці М. Підлісного висвітлюються питання становлення філософської теорії цінностей. Учений розглядає філософську теорію цінностей у якості об'єкта історико-філософського аналізу, обґрунтовує положення про необхідність формування нової системи цінностей відповідної епохи глобалізації, а також як традиційної, так і техногенної цивілізації. М. Підлісним запропонована власна типологія цінностей; в основу її покладений функціональний підхід, з позицій якого головним є не прагнення до всеохоплюючої класифікації, а виділення зовнішніх цінностей і їхнє обґрунтування [15].

У роботі Л. Назаренко проаналізовано особливості соціального становлення особистості дитини, розглянуто систему аксіологічного виховання. Особлива увага в дослідженні надається розкриттю соціально-філософського, науково-педагогічного аспектів розвитку ціннісної складової особистості, ролі закладу освіти, сім'ї та інших соціальних інститутів у розбудові цілісного виховного простору. Автором запропонована модель виховання на засадах аксіології (модель аксіологічного виховання), що містить декілька ціннісних компонентів: емоційно-ціннісний, нормативно-ціннісний, діяльнісно-ціннісний, когнітивно-ціннісний [13].

У дослідженні І. Білецької розкрито проблему виховання цінності іншої людини в молодших підлітків, обґрунтовано технологію формування

цінності іншої людини в учнів молодшого підліткового віку в процесі розв'язування моральних задач методикою діагностування особистісної якості «цінність іншої людини» [4].

Аналіз наукових джерел показав, що проблема цінностей досить добре висвітлена в науковій літературі. Разом із тим серед науковців існує розмаїття поглядів на сутність поняття «цінність», її структуру, проте відсутнє поняття соціальних цінностей.

З огляду на це, існує потреба в уточненні поняття «цінності» та «соціальні цінності» відповідно до сучасних тенденцій у вітчизняній системі освіти, зумовлених реформуванням освітньої галузі.

Мета статті полягає в уточненні та конкретизації понять «цінності», «соціальні цінності» відповідно до сучасних умов розвитку освіти в Україні, зумовлених реформуванням освітньої галузі.

Виклад основного матеріалу. Поняття «цінність» у довідковій літературі розглядається в різних аспектах, зокрема як: «вартість» («Великий тлумачний словник сучасної української мови», English Oxford Living Dictionarie, Słownik języka polskiego, Dictionnaires de, Reverso Dicciona), «значущість» («Великий тлумачний словник сучасної української мови», English Oxford Living Dictionarie, Dictionnaires de, Reverso Dicciona), «бажане» («Філософський тлумачний словник», Duden), «позитивне» (Słownik języka polskiego, Duden, Dictionnaires de), «принципи» (English Oxford Living Dictionarie, Słownik języka polskiego), «число» (English Oxford Living Dictionarie, Słownik języka polskiego, Duden, Dictionnaires de, Reverso Dicciona), «символ» (Duden, Dictionnaires de), «об'єкт» (Duden), «те, що визначає поведінку людини» (Reverso Dicciona).

Зокрема, Великий тлумачний словник сучасної української мови подає поняття цінностей як:

- виражену в грошах вартість чого-небудь, ціну;
- те, що має певну матеріальну або духовну вартість;
- важливість, значущість чого-небудь [5].

У філософському тлумачному словнику цінність розглядається як термін, що позначає належне та бажане, на відміну від реального, дійсного [18].

У науковій літературі це поняття також тлумачиться з різних позицій.

Так, одні науковці розглядають цінності як феномен (Г. Асланов, Л. Денисюк), об'єкт (В. Бакіров, О. Золотарьова, Т. Фурсенко, Т. Піроженко), утворення особистості (О. Білецька, О. Горбенко, Є. Єрмакова, Л. Назаренко), систему ідеалів (О. Білецька, О. Вишневський, О. Невмержицька), реалізацію, задоволення людських потреб (Г. Асланов, О. Золотарьов, Т. Фурсенко, В. Шахрай), те, що відповідає потребам суспільства, суспільному прогресу (В. Бакіров, Т. Фурсенко, О. Вишневський) або визначає поведінку людини (О. Горбенко, Т. Фурсенко).

Зокрема, Г. Асланов визначає цінності як феномен, що для людей є найвищим; певні ідеї, завдяки яким люди задовольняють свої інтереси і потреби [2].

У роботах В. Бакірова цінності представлені речами, явищами, відносинами тощо, що об'єктивно сприяють суспільному прогресу і відповідають його потребам [3].

Схожої точки зору дотримується О. Золотарьова, яка розглядає цінності як об'єкти реальної дійсності, які сприяють реалізації людських потреб [13].

У працях О. Білецької цінність постає складним комплексним утворенням, яке міститься в пізнавальних структурах, процесах соціального життя і культури, світогляді людини [4].

Із нею погоджується Л. Назаренко, вважаючи цінності складним утворенням, що виступає характеристикою кожного окремого індивіда, виражаючи його індивідуальність, неповторність та своєрідність. При цьому науковець називає їх важливим елементом внутрішньої структури

особистості, який закріплюється її життєвим досвідом, всією сукупністю переживань та прагнень [13].

Заслуговує на увагу Т. Піроженко, де поняття «цінність» розкривається в двох аспектах. З одного боку цінності постають як блага, які відповідають потребам суб'єкта (дитини) і охоплюють як матеріальні так і духовні ресурси, продукти «споживання» та послуги у різних сферах реальної дійсності, так і сфері ідеального (уявлення, ідеї, ставлення тощо), як, наприклад, природні багатства так і створені людиною сфери (наприклад, витвори мистецтва). А з іншого боку вони можуть розглядатися як регламенти, які відповідають регламентуючим орієнтирам суб'єкта в його діяльності щодо задоволення потреб і охоплюють морально-етичні, правові й естетичні норми та ідеали, звичаї та традиції [16].

Існують інші підходи до визначення поняття цінностей (подані в таблиці) [6, 8, 16, 17, 19, 21 та інші].

Таблиця 1

№	Джерело (автор)	Сутність поняття
1	О. Вишневський	Певна ієрархічна система ідеалів, фундаментальних понять і цілей, якими живе суспільство і в здійсненні яких вбачає сенс свого існування
2	Л. Денисюк	Багатомірний феноменом, яке виражається у розмаїтті властивостей, багатогранності та утворюється в результаті суб'єкт-об'єктних відношень
3	С. Єрмакова	Усвідомлені смислові утворення особистості
4	О. Петінова	У найбільш загальному плані як щось значиме взагалі, чи в позитивному, чи в негативному аспекті
5	О. Пономарьов	Особливий соціальний феномен, сутність якого полягає у позитивній значущості тих чи інших речей, явищ та відносин в системі суспільно-історичної

		діяльності людей
6	В. Шахрай.	Суб'єкт-об'єктне ставлення, в якому виявляється значущість для суб'єкта предметів навколишнього світу як засобів задоволення особистісних потреб.
7	Т. Фурсенко	Сутність предмета, що визначає ставлення суб'єкта до нього, це також певні ідеї, погляди, за допомогою яких люди задовольняють свої потреби, прагнення й інтереси

Таким чином, у довідковій і науковій літературі «цінності» визначаються як значуще, те, що має вартість, певний об'єкт, число, феномен, система ідеалів, утворення особистості.

Оскільки суспільство весь час розвивається, то цінності постійно переосмислюються відповідно до вимог часу. Нового змісту набувають соціальні цінності, тобто цінності, що розглядаються з точки зору їх відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальних груп чи особистості [7].

Слід зазначити, що в основоположних документах Ради Європи і Європейського союзу («Європейська конвенція з прав людини і основоположних свобод», «Європейська соціальна хартія», Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин», «Рамкова конвенція про захист національних меншин») проголошуються основні права і свободи що забезпечують реалізацію наступних базових цінностей: свобода, гідність, правова держава, демократія, громадянськість, толерантність, справедливість

Разом із тим відсутні наукові роботи, у яких розкривається сутність поняття соціальних цінностей відповідно до оновленої законодавчої та нормативно-правової бази.

Отже, поняття «цінності», «соціальні цінності» потребує уточнення та деталізації.

На основі вищенаведеного аналізу сутності поняття «цінність», відповідно до вимог чинних законодавчих та нормативно-правових актів,

спрямованих на реформування освітньої галузі, пропонуємо визначати соціальні цінності як систему ідеалів, що є значущими суспільства, та, будучи утворенням особистості, є основою для її поведінки та діяльності в соціальному середовищі. З огляду на інтеграцію вітчизняної системи освіти в європейський простір, ми вважаємо, що соціальні цінності доцільно визначати відповідно до нормативних документів Європейського парламенту та Ради Європи.

Висновки

1. Реформування вітчизняної освіти в Україні в контексті реалізації основних положень нового Закону України «Про освіту» потребує переосмислення багатьох понять, серед яких є поняття цінностей. З'являється необхідність у формуванні «соціальних цінностей», які є основою для формування культури сучасного українського суспільства.

2. Існують різні підходи до визначення поняття «цінності». Разом із тим більшість науковців визначають його як систему ідеалів, поглядів, що є значущими для суспільства, є утворенням особистості та виступають основою для поведінки та діяльності людини в соціальному середовищі. Однак на сьогодні в науковій літературі бракує джерел, які б розкривали поняття «соціальні цінності» у контексті реалізації державної політики у сфері освіти, що передбачає реформування освітньої галузі.

3. На основі аналізу наукових джерел, у яких розкривається сутність поняття «цінності», під соціальними цінностями будемо вважати систему ідеалів, що є значущими для суспільства, та, будучи утворенням особистості, є основою для її поведінки та діяльності в соціальному середовищі. Ми пропонуємо соціальні цінності визначати відповідно до рекомендацій Європейського парламенту та Ради Європи.

Перспективи подальшої діяльності. Перспективи подальшої діяльності ми вбачаємо в розробці методики виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти в освітньому просторі ЗВО.

Література

1. Асланов Галандар Асдан огли Формування ціннісного ставлення до здоров'я у студентів вищих медичних закладів : автореф. дис. на здобуття наук.ступ. канд. пед. наук : 13.00.07 – теорія і методика виховання / Асланов Галандар Асдан огли; Міжрегіональна академія управління персоналом. - К., 2017. - 13 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatocnij.pdf>
3. Бакиров В.С. Ценностное сознание и активизация человеческого фактор-1988 - 147 стор.
4. Білецька О.І. Виховання цінності іншої людини в молодших підлітків у процесі розв'язування моральних задач: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / І.О. Білецька ; Ін-т пробл. виховання АПН України. — К., 2004. — 20 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
6. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки посібник для студентів вищих навчальних закладів – К.: Знання. – 2008 р., 568 с.
7. Герасимчук А.А. Соціологія: навчальний посібник – Київ: Вид-во Європейського університету, 2004. – 246 с.
8. Горбенко О. В. Виховання ціннісних орієнтацій студентської молоді засобами східних єдиноборств : автореф. дис. на здобуття наук.ступ. канд. пед. наук :13.00.07 – теорія і методика виховання / О. В. Горбенко ; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». – Старобільськ, 2018. - 22 с.
9. Єрмакова С.С. Аксиологія від А до Я в початковій школі: Навчальний посібник для студентів педагогічного закладів освіти та вчителів початкових класів загальноосвітніх шкіл. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2003. – 196 с.
10. Закон України про освіту URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
11. Золотарьова О. В. Формування ціннісних орієнтацій студентів у процесі виховної роботи вищого технічного навчального закладу : дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.07 – теорія і методика виховання / О. В. Золотарьова ; наук. кер. В. І. Сипченко ; ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет". – Слов'янськ, 2016. - 269 с.
12. Кравченя А.О. Управління якістю професійної підготовки майбутніх учителів інформатики. дис. ... канд. пед. наук :13.00.06 / Луг. нац. ун-т імені Т.Г. Шевченка, Старобільськ, 2017. 260 с
13. Назаренко Л.М. Аксиологія виховання як складова соціального становлення дитини: монографія / Л.М. Назаренко. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – 200 с.
14. Невмержицька О.В. Розвиток аксіологічних ідей у вітчизняному освітньому просторі ХІХ - першої третини ХХ століття [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Невмержицька Олена Василівна ; Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. - Дрогобич, 2013. - 44 с.
15. Підлісний М.М. Становлення філософської теорії цінностей (історико-філософський аналіз) [Текст] : автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.05 / Підлісний Михайло Миколайович ; Дніпропетровський національний ун-т. - Д., 2003. - 17 с.
16. Піроженко Т.О. Проблема вивчення ціннісних орієнтацій дошкільників: пошук та результати дослідження // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. - 2015. - Вип. 37. - С. 130-137. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2015_37_23.
17. Пономарьов О.С. Аксиологія освіти [Текст] : курс лекцій / О. С. Пономарьов. – Харків : НТУ «ХП», 2010. – 52 с.

18. Філософський тлумачний словник . Під ред. Шинкарука – К.: Абрис. – 2002, 743 с.
19. Фурсенко Т.Ф. Формування ціннісних орієнтацій підлітків у галузі музичної культури в позашкільних навчальних закладах: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Т.Ф. Фурсенко ; Ін-т пробл. виховання АПН України. — К., 2005. — 20 с.
20. Харківська А.А. Особливості професійної підготовки майбутніх вчителів предметів художньо-естетичного циклу // Теорія та методика управління освітою : електрон. наук. фахове вид. ДВНЗ «Ун-т менедж. Освіти» НАПН України. 2014. № 14. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_16/19.pdf
21. Шахрай В.М. Формування ціннісних орієнтацій підлітків у діяльності дитячого театру: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / В.М. Шахрай ; Ін-т пробл. виховання АПН України. — К., 2003. — 19 с.

Kapustina Elena,
Methodist of the Municipal Institution
«Kharkiv Humanitarian-
Pedagogical Academy »Kharkiv Regional Council,
Kharkiv, Ukraine

Definitions of the social value concept

Summary. *The article focuses on the need to rethink the notion of "value" in the context of reforming the education system in the state; Different approaches to the definition of the concept of "value" in the national scientific literature are considered; on the basis of analysis of scientific sources, the concept of "social values".*

Key words: *values, social values, the system of ideals, the formation of personality.*